

випробування, намагалося зберегти культурну спадщину, мову, традиції і звичаї: « Але прийшла покрова – храмове свято.

Люди не дарують храму і зійшлися в село на відправу, як давніми роками.

Правиться відправа, аж церква дрожить, – тільки моздіри не гримають» [2, с. 89].

Таким чином, мала проза Марка Черемшини, присвячена Першій світовій війні, є унікальним свідченням трагедії гуцульського села. Через особисті трагедії та суспільні зміни автор демонстрував масштабний вплив війни на життя гуцулів. У його творах не лише задокументовано цей період, але й проаналізовано глибокі соціальні, культурні та психологічні процеси в тогочасному українському суспільстві. Зображуючи війну, автор підкреслював важливість збереження духовної ідентичності, гуманності та надії в умовах жорстоких випробувань.

Список використаних джерел

1. Марко Черемшина Бодай їм путь пропала. Вибране / Упоряд., авт. вступ. статті та приміт. О.В.Мишанич. Ужгород: Карпати, 1990. С.93–110.
2. Марко Черемшина Перші стріли. Вибране / Упоряд., авт. вступ. статті та приміт. О.В.Мишанич. Ужгород: Карпати, 1990. С.86–93.
3. Марко Черемшина Село вигибає. Вибране / Упоряд., авт. вступ. статті та приміт. О.В.Мишанич. Ужгород: Карпати, 1990. С.117–129.
4. Марко Черемшина Село потерпає Вибране / Упоряд., авт. вступ. статті та приміт. О.В.Мишанич. Ужгород: Карпати, 1990. С.84–86.
5. Мишанич Олекса Марко Черемшина. Передмова. Марко Черемшина Вибране / Упоряд., авт. вступ. статті та приміт. О.В.Мишанич. Ужгород: Карпати, 1990. С. 5–

Вадим ГАБРУХ

*здобувач вищої освіти першого рівня історичного
факультету Тернопільського національного педагогічного
університету імені Володимира Гнатюка*

СЕЛО КОРОЛІВКА В ПЕРІОД ПЕРШОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ

Перша світова війна значно вплинула на невеликі села Галичини, серед яких і Королівка, що входила до Борщівського повіту Королівства Галичини і Володимерії. Дослідження цього села під час війни вимагало аналізу його стратегічного положення, ролі місцевого населення в конфлікті та соціально-економічних наслідків для регіону. Село Королівка, розташоване неподалік від тогочасних основних ліній фронту, стало частиною воєнної інфраструктури, яка забезпечувала підтримку бойових дій. Регіон Борщівщини був важливим для переміщення військових підрозділів і постачання. Контроль над цією територією мав значення для обох сторін. У ході війни значна частина чоловіків з Королівки була мобілізована до австро-угорської армії. Місцеві жителі виконували допоміжні функції для армійських підрозділів: будували окопи, споруджували оборонні лінії, займалися постачанням продовольства та матеріалів. Мобілізація суттєво підірвала трудові ресурси села, що відобразилося на господарській діяльності та соціальному житті. Зі встановленням російського контролю в серпні 1914 р. місцеве населення стикнулося зі змінами адміністративного устрою. Імперська окупаційна влада проводила політику русифікації, закриваючи українські школи та організації, переслідуючи греко-католицьке духовенство. Війна спричинила значну економічну проблему для Королівки. Конфіскації зерна, худоби та іншого майна стали частими практиками, а високі податки погіршували становище господарств. Поряд з економічними втратами, село також зазнало демографічних змін. Висока смертність серед мобілізованих, а також епідемія тифу призвела до скорочення населення.

Королівка на той час мала статус містечка, через нього проходила одна з важливих шосейних магістралей Скала-Подільська-Заліщики довжиною 52 км. Інша важлива для руху військ дорога зі сходу – на захід проходила від Іване-

Пустого через Устя-Єпископське на Озеряни довжиною 50 км. Обидві дороги перехрещувалися на Юр'ямпільському роздоріжжі [1, с. 15].

У 1914 р. управління містечком здійснювали бургомістр Альбін Тхоржевський і писар Нусим Гельбарт. На початок війни Королівка мала 3352 жителів. Також при в'їзді в містечко з боку Заліщиків, на шляху, перед мостом, була рогатка. Тут збирали мито за в'їзд до Королівки. Перед війною мито збирав представник гімни – місцевий єврей, з початком війни рогатка була знята і більше не відновлювалась [2, с. 75].

У серпні 1914 р. російські війська зайняли Королівку, що призвело до значних змін у місцевому управлінні. Запроваджено воєнний стан, українські організації закриті, а українську мову та греко-католицьку церкву переслідували. Окупація призвела до значних матеріальних втрат для населення, зокрема конфіскації майна [2, с. 76]. Війна принесла руйнування і соціальну катастрофу. Місцеві жителі зазнавали терору як з боку російських, так і австро-угорських військ. Епідемії тифу та інших хвороб забрали сотні життів. Поля та господарства були занедбані, що ще більше посилювало економічну кризу в регіоні [3].

Позиційні бої в 1915–1916 рр., що проходили через Борщівщину, зокрема Королівку, принесли значні руйнування. Поява турецьких військ у липні 1917 р. викликала переполох, а бойові дії залишили численні руйнування [3]. Війна спричинила значну економічну деградацію. Через відсутність робочої сили та розвал господарств, життя ставало дедалі важчим. Родини, члени яких були мобілізовані, отримували скромну допомогу, однак цього було недостатньо для виживання в умовах війни [3].

Австрія розпочала часткову мобілізацію, призиваючи новобранців віком від 21 – до 42 років. З Королівки мобілізовано 25 осіб, а ще 18 чоловіків вже відбували військову службу до початку війни. Упродовж наступних чотирьох років мобілізовано понад 60 осіб [2, с. 76].

3 серпня 1914 р. Німеччина та Австро-Угорщина оголосили війну росії. На фронті біля Збруча тривала позиційна війна до 14 серпня [2, с. 79]. 14 серпня російські війська перейшли кордон біля Скали-Подільської та до 18 серпня захопили такі населені пункти, як-от: Борщів, Мельницю, Худийвіці, Шишківці, Шупарку і Королівку. До початку вересня весь Борщівський повіт опинився під контролем російських військ, які успішно наступали на Львів [1, с. 19].

Після окупації, замість австрійських жандармських постерунків створено кінно-поліційну сторожу. Управління містечком залишилося без змін: писар та два жандарми. Однак бургомистра-українця Костянтина Місевича замінили на пляка Альфреда Тхоржевського [2, с. 81].

Упродовж 1914–1915 рр. російські війська конфіскували та розграбували майно багатьох установ, включно із захоронками та читальнями товариства «Просвіта», зокрема в Королівці. Дозволено лише функціонування читальні «Товариства ім. М. Качковського». В офіційних установах заборонили вживання української мови, а також переслідувалися греко-католицька церква та її священники [1, с. 20].

Жителі Королівки воювали на різних фронтах Першої світової війни, включно із сербським, італійським та російським. Серед мобілізованих були Іван Ковпак, Дмитро Ковпак, Дмитро Котлярик, Іван Буга, Іван Ванджура, Кастан Костецький, Микола Макоркій та інші [2, с. 79].

Солдати Черкеської дивізії, активно грабували місцеве населення під час відступу. Від селян забирали коней і худобу, за найменший опір страчували. Ці випадки були зафіксовані в таких селах, як Шупарка, Гермаківка та Ланівці [1, с. 20, 21]. Війна спричинила зменшення кількості євреїв у Королівці порівняно з довоєнним часом. У 1915 р. гуральня, що належала поміщику Явєтцу, була розграбована, а її приміщення спалене. Після війни її відбудовували, проте назва «на гуральні» збереглася серед місцевих мешканців [2, с. 80; 3].

Під час відступу російських військ за Збруч у 1917 р. знову відбулася хвиля насильства та руйнувань у регіоні, зокрема в населених пунктах регіону. Окрім того, ще у 1915 р. серед російських військ розпочалася епідемія тифу, яка поширилася на місцевих жителів і тривала до 1920 р. [2, с. 80; 3].

Місцеві жителі були змушені виконувати виснажливі громадські роботи, зокрема рити окопи та будувати укріплення. Упродовж 1915 р. селяни будували укріплення на лінії Ясенівець-Бавки-Ріжок-Дукта [4].

Упродовж 1914–1915 рр. російські війська конфіскували майно товариства «Просвіта» у різних селах Борщівського повіту. Значні руйнування принесли бої під час позиційної війни у 1915–1916 рр., коли фронт проходив Дністром [2, с. 81; 4]. Умови голоду та відсутність медикаментів сприяли поширенню епідемій, зокрема холери, віспи та тифу. У школі та прилеглих городах розміщувався польовий госпіталь, де кожного дня хоронили загиблих від тифу. Інший госпіталь був на території фільварку [2, с. 80; 3]. Згідно з місцевим церковним описом, від тифу, холери та іспанки упродовж 1915–1917 рр. померло 315 осіб у Королівці, в Юр'ямполі ще 11 осіб [2, с. 81].

Упродовж війни на жителів містечка накладено високі податки. Зважаючи на відсутність грошей, влада часто конфіскувала майно, однак зменшувалася площа оброблюваних земель, частина яких була зрита окопами та заросла бур'янами [3; 4]. Так, поля на «Бавках» та за «Ясенівцем» не орали ще довго після війни, оскільки там відбувалися бої між австро-турецькими та російськими військами у липні 1917 р. [2, с. 81]. Турецькі війська після переможного бою рушили через Королівку на Сков'ятин, а німецька 53-я саксонська дивізія витіснила росіян з містечка 30 липня 1917 р. На початку серпня 1917 р. Борщівський повіт був остаточно звільнено від російських військ [2, с. 81]. До сьогодні на полях біля «Бавок» знаходять залишки амуніції турецьких, австрійських та російських військ [3].

Після повернення австрійців відбулася чергова мобілізація, яка охопила чоловіків віком від 17 – до 53 років. Через це в селах не вистачало робочої сили [2, с. 81]. Родини мобілізованих чоловіків отримували деяку матеріальну допомогу. Наприклад, дружина Миколи Травінського, Василина отримувала допомогу, заборговану за 1914–1915 рр. [2, с. 81]. Старожили, зокрема Чеслава Качановська, згадували, що австрійські війська розташувалися в маєтку лісного за селом. Там вони зберігали зброю і тримали коней [3].

Перша світова війна залишила численні наслідки не тільки на політичному та державному рівні, але й вплинула на подальший розвиток як великих міст, так і містечок та сіл. Геополітичне становище регіону, який знаходився на перетині важливих транспортних шляхів та близько до російсько-австро-угорського фронту, зробило його важливою точкою у бойових діях між 1914 і 1917 р. З початком війни на території Галичини військові операції та окупації значно вплинули на економічну та соціальну структуру Королівки. Окупація російськими військами та встановлення воєнного стану супроводжувалися переслідуваннями українських інституцій і греко-католицької церкви, а також значними матеріальними втратами для місцевого населення. Періодичні мобілізації та активні бойові дії, які відбувалися на околицях містечка, ще більше поглиблювали економічну кризу, посилену епідеміями та руйнуванням господарств. Соціальні наслідки війни для Королівки були вкрай важкими. Значна частина чоловічого населення була мобілізована, що призвело до дефіциту робочої сили та занепаду сільського господарства. Епідемії і голод спричинили демографічну кризу та високий рівень смертності, особливо серед цивільного населення.

Список використаних джерел

1. Літопис Борщівщини: Історико-краєзнавчий збірник / ред. І.Скоциляс, М.Сохацький. Борщів: КТ «Джерело», 1993. Вип. 4. 100 с.

2. Панькевич С. Д. Королівка. Сторінки історії. Кам'янець-Подільський: ПП «Медобори-2006», 2015. 584 с.: іл.
3. Приватний архів автора.
4. Архів школи с. Королівка.

Павло ДЕМЧУК

здобувач вищої освіти третього (освітньо-наукового) рівня кафедри історії України, археології та спеціальних галузей історичних наук Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка

ОСОБЛИВОСТІ ПОВОДЖЕННЯ З БІЖЕНЦЯМИ З ГАЛИЧИНИ У ПЕРІОД ПЕРШОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ

Під час Першої світової війни Галичина стала одним із основних театрів бойових дій на Східному фронті, що призвело до масового переселення місцевого населення. Біженці з Галичини, серед яких були переважно українці, поляки та євреї, потрапили у надзвичайно складні умови. Їх переселення супроводжувалося не лише фізичними труднощами, але й дискримінаційним ставленням як з боку військових, так і цивільної влади Австро-Угорщини та російської імперії. Умови поводження з біженцями, їхня соціальна адаптація та боротьба за виживання стали важливою складовою воєнної історії цього регіону.

Масове переміщення та причини біженства пов'язані з воєнними операціями на території Галичини, зокрема її окупації російськими військами, стали основною причиною переміщення населення. Біженці зазнавали примусової евакуації або залишали домівки через страх перед репресіями. Біженців селили в таборах або містах, деяким повезло потрапити до Відня і Будапешту, де умови життя були кращими. З поліпшенням ситуації на фронті з'явилася можливість повернутися до Галичини, але через економічні труднощі це було нелегко. Деякі повернулися, інші вирішили залишитися і розпочати нове життя [1].

Галичан часто розміщували у спеціальних таборах, де умови проживання були далекими від належних. Брак продовольства, погані санітарні умови та переповненість – стали основними чинниками, що спричинили високий рівень смертності серед біженців. Наприклад, у Талергофі за офіційними даними від тифу померло близько 1 тис. осіб. Ось як описував переміщення до Талергофу учасник тих подій: «Везли нас у переповнених вагонах. Весь час дошкуляв голод і спрага. Від безупинного вистоювання через дві доби понабухали ноги, а жінкам від плачу попухли очі. Немічні старі та хворі люди лежали в гнилій соломі. Ніхто не знав куди їдемо» [2].

Біженці з Галичини нерідко ставали жертвами дискримінаційної політики через своє етнічне походження. Австрійська та російська влада по-різному ставилися до українців, поляків та євреїв, що створювало додаткові складнощі в отриманні допомоги. Прикладом дискримінаційної політики щодо біженців може бути ситуація, коли австрійська влада надавала перевагу польським біженцям, вважаючи їх більш лояльними до імперії, тоді як українців підозрювали у співпраці з російськими військами, що часто призводило до затримки або відмови в гуманітарній допомозі. З іншого боку, російська влада часто ставилася з упередженням до євреїв, розглядаючи їх як нелояльних громадян, що також обмежувало доступ єврейських біженців до підтримки. 17 червня 1915 р. генерал О. Брусилов затвердив інструкцію про порядок вивезення працездатних чоловіків і реквізиції в районі дії 8-ї армії, за якою, всі здорові чоловіки, крім євреїв, віком від 18 –до 50 років, відправлялися у Волинську губернію [3].

У розпал війни застосовувалася тактика «спаленої землі». До жовтня 1917 р. пошкоджено 110 тис. селянських господарств, з яких 50 тис. повністю знищено [4] У свою чергу, багатьом біженцям опісля війни вже не було куди повертатися. Хоча місцеві та міжнародні благодійні організації, зокрема Червоний Хрест, надавали допомогу біженцям, її обсяг був недостатнім для покриття всіх потреб.